

UNIVERSITETET I OSLO

Overvåkning av betalingstransaksjoner

Plikter til å avdekke og undersøke ikke
godkjente betalingstransaksjoner og
hvitvaskingstransaksjoner

Ellen Bennin Brataas
Vitenskapelig assistent
UiO

20. desember 2023

Del I: Bakgrunn

Nødnummer 112 // Ring politiet 02800 Kontakt politiet →

Meny Søk 🔍

[Startside](#) / [Aktuelt, tall og fakta](#) / [Aktuelt og nyheter](#) / Ny svindelmetode

Ny svindelmetode; Kommer på hjemmebesøk etter telefonoppringning, og oppgir at man er politi.

Politiet ser nå flere tilfeller av en ny type bedrageri. De kriminelle ringer og utgir seg for å være fra politiet for deretter å møte opp fysisk utenfor boligen for å hente ut BankID, bankkort og telefon.

Publisert 06.12.23 | Av: Oslo politidistrikt | Nyhet

Ny svindelmetode

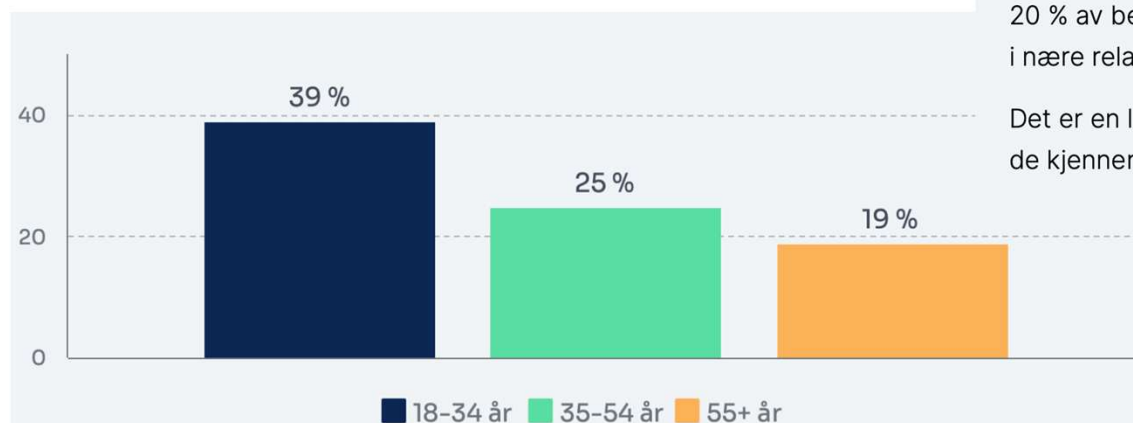
Telenor advarer mot en ny svindeltype hvor folk får meldinger hvor det lokkes med høy lønn for liten innsats.

«Frister det med flere tusen kroner i lønn hver dag – for bare en times innsats?», er blant ordlyden i flere lignende meldinger som norske Iphone-brukere har mottatt på SMS de siste dagene.

«Både politiet og bankene registrerer en voldsom økning i antall bedrageri, og omfanget er nå så stort at det er **et samfunnsproblem**».

Økokrim (2023). «Bedrageri – et samfunnsproblem», s. 3

Del I: Bakgrunn

Det er særlig aldersgruppen 18-34 år som opplever å bli svindlet. 39 % i denne aldersgruppen har opplevd å bli svindlet, mot et gjennomsnitt på 26,6 %.

To av ti lar andre bruke sin BankID

20 % av befolkningen har latt andre bruke sin BankID. De fleste av disse deler BankID i nære relasjoner, hvorav 10 % sier de låner bort sin BankID til ektefelle.

Det er en langt større andel som sier at de låner bort sin BankID til familie eller folk de kjenner fra før (19 %), enn til fremmede (2 %).

51%

av de som har delt sin BankID, har også fått sin BankID misbrukt

10%

av de som deler BankID fordi de stoler på hverandre, har fått den misbrukt av ektefelle/samboer

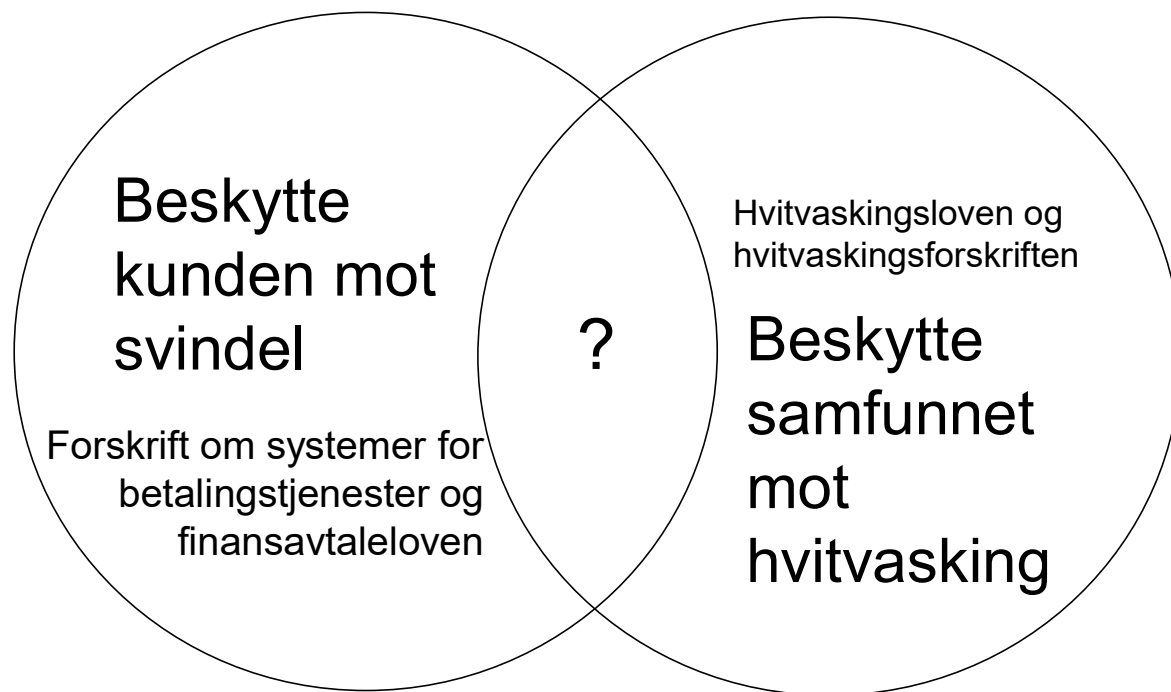
Del I: Tema og problemstillinger

Problemstillinger:

Hva innebærer overvåkings- og undersøkelsespliktene?

Er pliktene egnet til å oppfylle sine formål?

Og hvordan forholder pliktene etter de to regelsettene seg til hverandre?

Paradokset ...

Del I:
Rettslige utgangspunkter

Del II:
Svindelforebygging

Del III:
Hvitvaskingsbekjempelse

Oversikt

**Del I:
Rettslige utgangspunkter**

- Initieringen av internettbetalinger
- Gjennomføringen av internettbetalinger

Del I: Initieringen av internettbetalinger

Betalingstransaksjon: «en handling som iverksettes av betaleren eller på dennes vegne eller av betalingsmottakeren for å innbetale, overføre eller ta ut betalingsmidler», jf. fil. § 1-6 (6)

Betalingsoppdrag:
«en anmodning fra en betaler eller betalingsmottaker til en betalingstjenesteyter om å foreta en betalingstransaksjon», jf. fil. § 1-5 (5)

National Competent Authority (CA)

«En betalingstransaksjon anses som **godkjent** bare dersom betaleren har gitt sitt **samtykke** til at en betalingstransaksjon gjennomføres», jf. fil. § 4-2 (1)

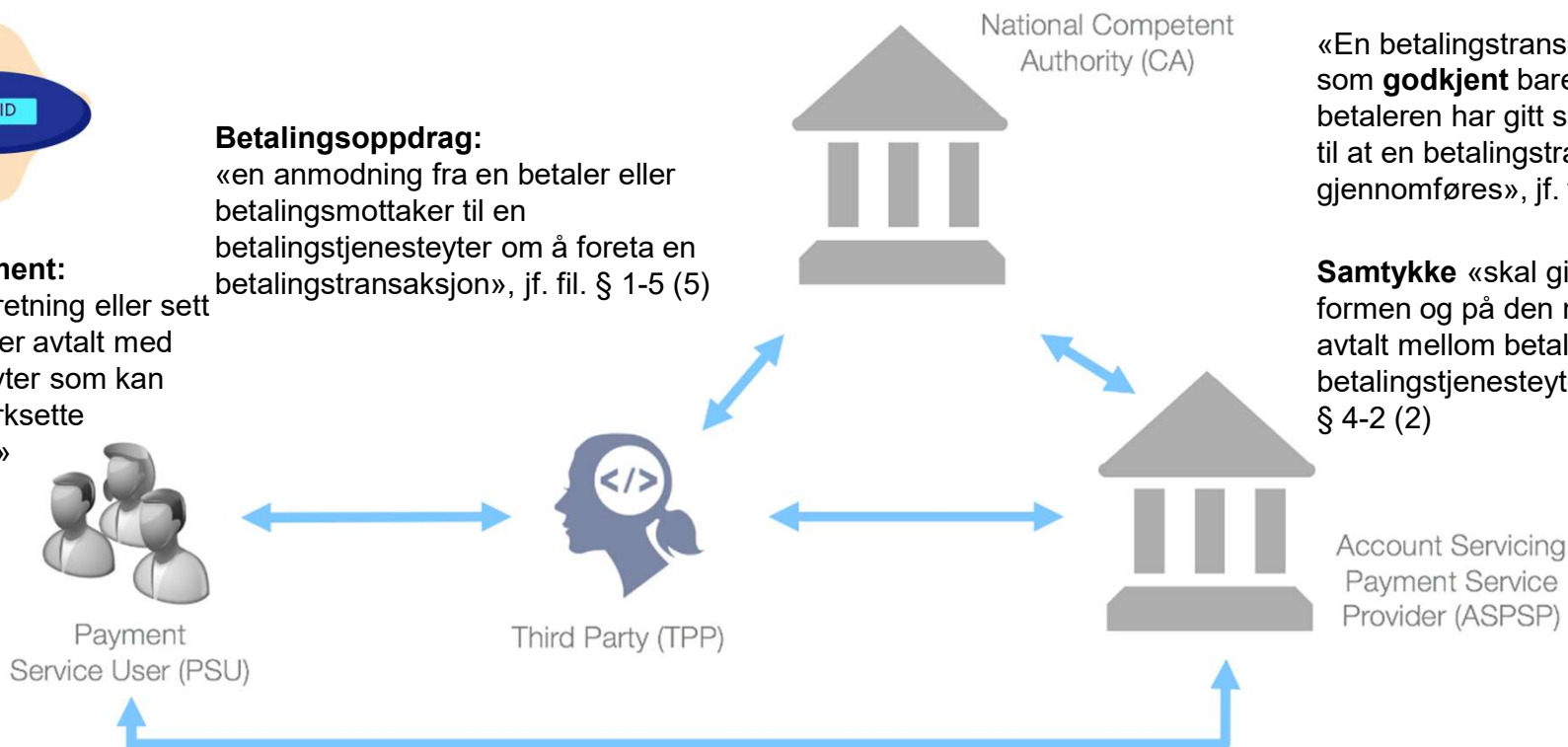
Samtykke «skal gis i den formen og på den måten som er avtalt mellom betaleren og betalingstjenesteyteren», jf. fil. § 4-2 (2)

Betalingsinstrument:
«en personlig innretning eller sett av fremgangsmåter avtalt med betalingstjenesteyter som kan benyttes for å iverksette betalingsoppdrag»

Payment Service User (PSU)

Third Party (TPP)

Account Servicing Payment Service Provider (ASPSP)

Del I: Initieringen av internetbetalinger

Krav til å benytte «sterk kundeautentisering» til å initiere elektroniske betalingstransaksjoner, jf. forskrift om systemer for betalingstjenester § 5 (1)

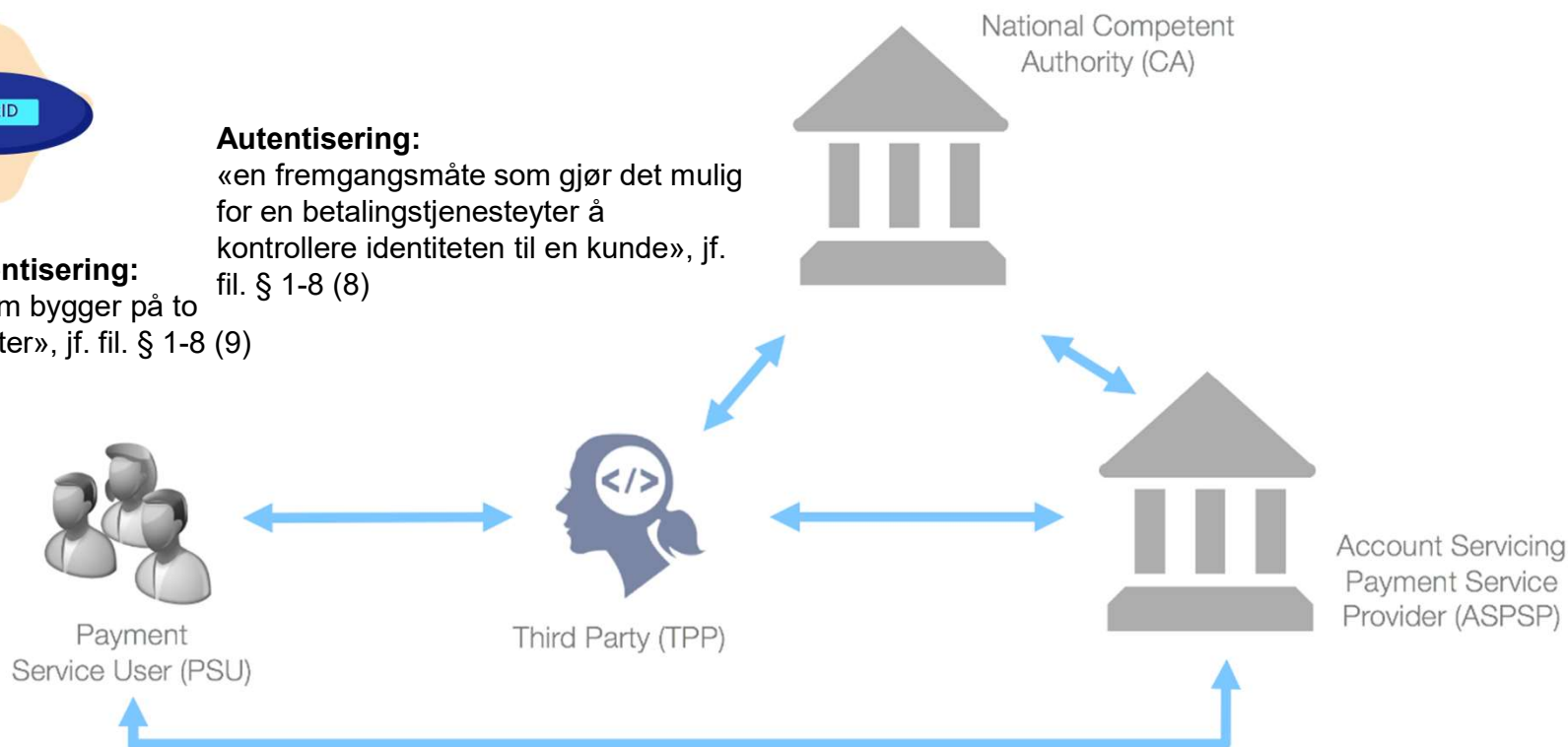

Autentisering:

«en fremgangsmåte som gjør det mulig for en betalingstjenesteyter å kontrollere identiteten til en kunde», jf. fil. § 1-8 (8)

Sterk kundeautentisering:

«autentisering som bygger på to eller flere elementer», jf. fil. § 1-8 (9)

Del I: Gjennomføringen av internettbetalinger

?

Betalerens konto «belastes» etter betalingsoppdraget er «mottatt» betalingstjenesteyter, jf. fil. § 4-5 (1)

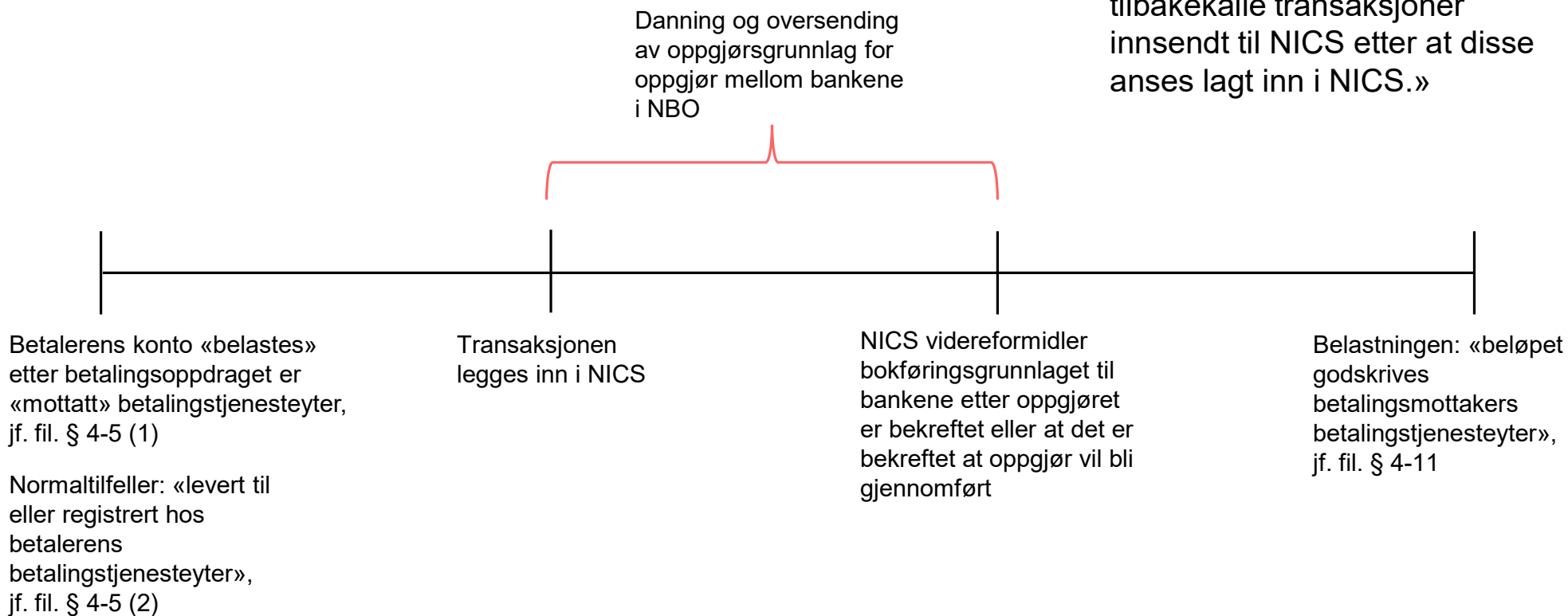
Normaltilfeller: «levert til eller registrert hos betalerens betalingstjenesteyter», jf. fil. § 4-5 (2)

Belastningen: «beløpet godskrives betalingsmottakers betalingstjenesteyter», jf. fil. § 4-11

Del I: Gjennomføringen av internettbetalinger

Avtalen om avregning og oppgjør i NICS:

«Banker eller tredjepart kan ikke tilbakekalle transaksjoner innsendt til NICS etter at disse anses lagt inn i NICS.»

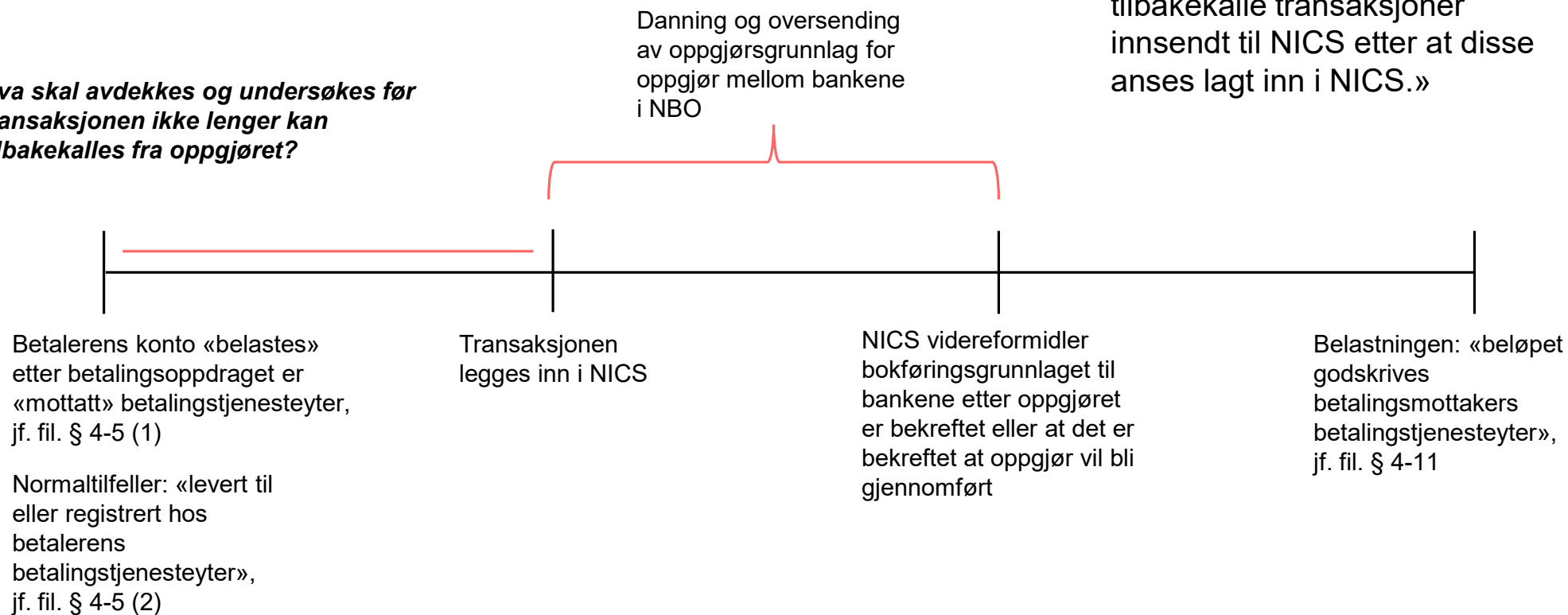

Del I: Gjennomføringen av internettbetalinger

Avtalen om avregning og oppgjør i NICS:

«Banker eller tredjepart kan ikke tilbakekalle transaksjoner innsendt til NICS etter at disse anses lagt inn i NICS.»

Hva skal avdekkes og undersøkes før transaksjonen ikke lenger kan tilbakekalles fra oppgjøret?

Del I:
Innledning

Del II:
Svindelforebygging

Del III:
Hvitvaskingsbekjempelse

**Del II:
Svindelforebygging**

- Forskrift om systemer for betalingstjenester
- Finansavtaleloven

Del II: Overvåkningspliktenes innhold

Forskrift om systemer for betalingstjenester

RTS til PSD2

Artikkel 2

Generelle autentifikasjonskrav

Formålet

1. Betalingstjenesteudbydere skal råde over transaksjonsovervågningsmekanismer, som setter dem i stand til at afsløre uautoriserede eller svigagtige betalingstransaksjoner med henblik på at gjennomføre de sikkerhedsforanstaltninger, *der er omhandlet i artikkel 1, litra a) og b).*

Disse mekanismer skal være baseret på en analyse af betalingstransaksjoner under hensyntagen til elementer, som er typiske for betalingstjenestebrugere i forbindelse med normal brug af personaliserede sikkerhedsoplysninger.

Del II: Overvåkningspliktenes innhold

Forskrift om systemer for betalingstjenester

RTS til PSD2

Artikkel 2

Generelle autentifikasjonskrav

Minimumskrav

2. Betalingstjenesteudbydere skal sikre, at transaksjonsovervågningsmekanismen som et minimum tager højde for hver af følgende risikobaserede faktorer:

- a) lister over svækkede eller stjålne autentifikasjonselementer
- b) de enkelte betalingstransaktionsbeløb
- c) kendte scenarier for svig i forbindelse med udbud af betalingstjenester
- d) tegn på malware-infektion i autentifikasjonsprocedures sessioner
- e) hvis betalingstjenesteudbyderen stiller adgangsanordning eller software til rådighed, en log over brugen af den adgangsanordning eller det software, som er stillet til rådighed for betalingstjenestebrugeren, og unormal brug af adgangsanordning eller software.

Del II: Overvåkningspliktenes innhold

Forskrift om systemer for betalingstjenester

- RTS artikkel 2
  - Hva:
    - Unormal kundeaktivitet (indikasjon på ikke godkjente betalingstransaksjoner)
  - Når:
    - Etterhåndskontroll, jf. Q&A fra EBA
  - Rekkevidde:
    - Basiskrav for elektroniske betalingstransaksjoner

Del II: Undersøkelsespliktenes innhold

Finansavtaleloven

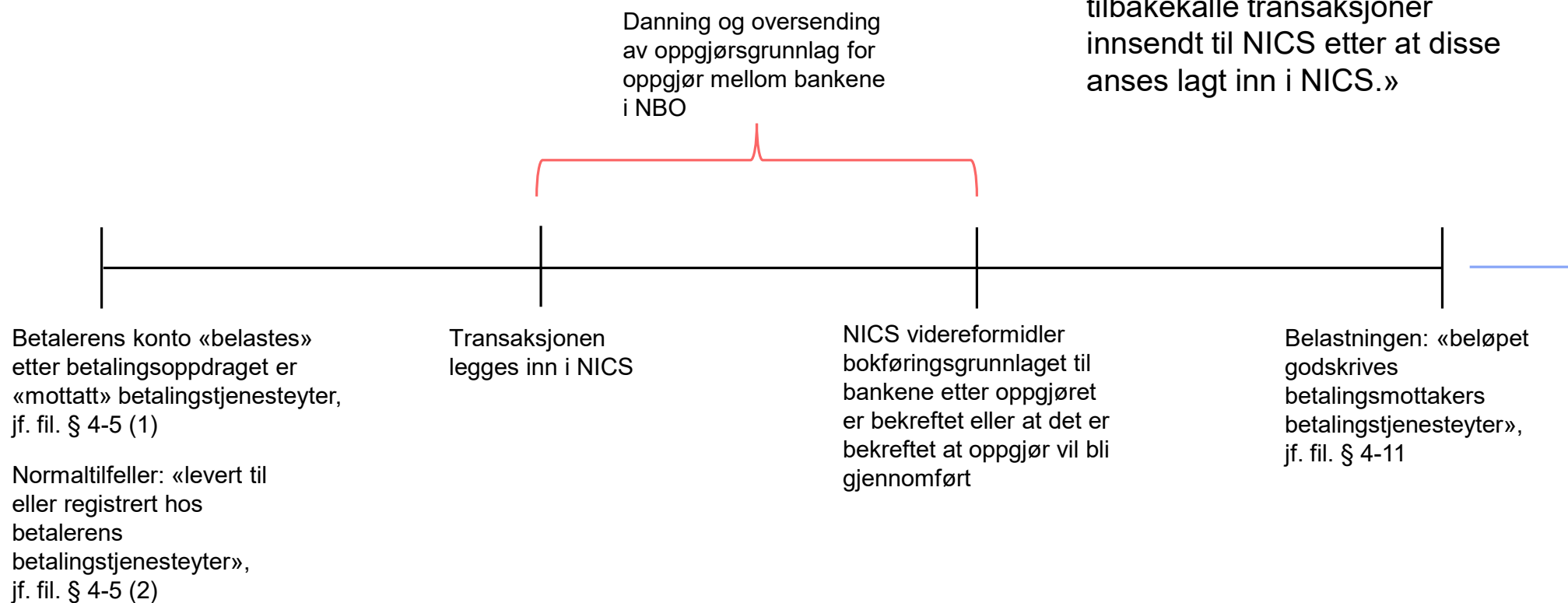
- **Kravet til samtykke**
  - Krav til å undersøke at sterk kundeautentisering er oppfylt
  - Blant annet undersøke funn fra overvåkningen etter RTS artikkel 2
    - Avdekke ikke godkjente betalingstransaksjoner
  - Dersom det avdekkes at transaksjonen ikke er autentisert skal transaksjonen **stanses**

- **MEN:** overvåkningen er ofte en etterhåndskontroll?

Del II: Undersøkelsespliktenes innhold

Finansavtaleloven

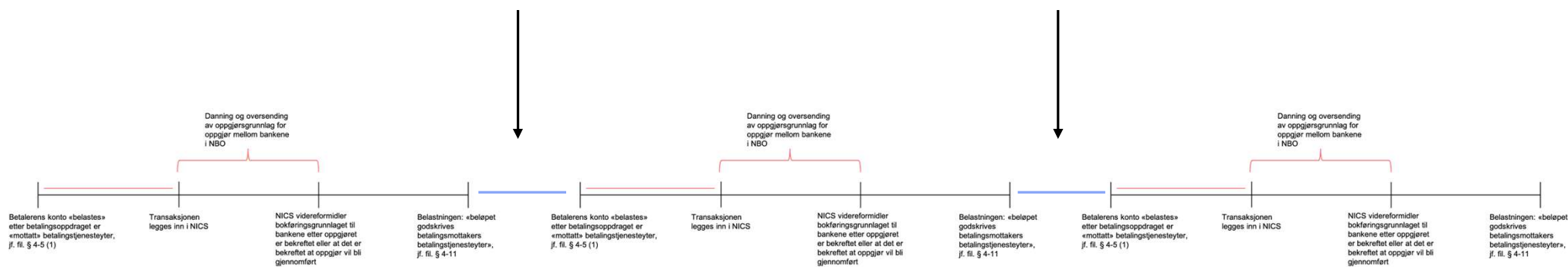
Avtalen om avregning og oppgjør i NICS:

«Banker eller tredjepart kan ikke tilbakekalle transaksjoner innsendt til NICS etter at disse anses lagt inn i NICS.»

Del II: Undersøkelsespliktenes innhold

Finansavtaleloven

1. Kunden skal varsles om mistanke om at transaksjonen ikke er godkjent, jf. fil. § 3-31

2. Plikt til å tilbakeføre beløpet etter kundens reklamasjon, jf. fil. § 4-32

3. Tapet skal fordeles, jf. fil. § 4-30

Kundens ansvar avhenger av skyldgrad

Del II: Vurdering – egnet?

Forskrift om systemer for betalingstjenester

Forpliktelsens klarhet og tilgjengelighet

- Mange presiseringer fra EBA
- Evalueringsrapporten til den europeiske kommisjonen fra 2023
  - SCA har hatt en svindelreduserende effekt
  - Utfordring: svindel gjennom sosial manipulering hvor SCA blir misbrukt
  - Phishing, vishing, autorisert betalingssvindel
- Ny rettsutvikling
  - Utvidet formålsbeskrivelse i «PSD 3»

Økonomiske insentiver

- Offentligrettslig tilsyn og kontroll
- Privatrettslig tapsrisiko
  - Tapsfordelingsreglene, jf. fil. § 4-30
  - Autorisert betalingssvindel faller utenfor

Oversikt

Del I:
Rettslige utgangspunkter

Del II:
Svindelforebygging

Del III:
Hvitvaskingsbekjempelse

**Del III:
Hvitvaskingsbekjempelse**

- Hvitvaskingsloven
- Hvitvaskingsforskriften

Del III: Overvåkningspliktenes innhold

Hvitvaskingsloven og hvitvaskingsforskriften

Hvvl. § 1 (1)

Lovens formål er å **forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering.**

Hvvl. § 24 (1)

Rapporteringspliktige skal løpende følge opp kundeforhold. Oppfølgingen skal blant annet omfatte å **overvåke at transaksjoner** som utføres i kundeforholdet, **er i samsvar med den rapporteringspliktiges innhentede opplysninger** om kunden, kundens virksomhet og risikoprofil, midlenes opprinnelse og kundeforholdets formål og tilsiktede art

Hvvl. § 25 (2)

Nærmere undersøkelser skal alltid gjennomføres dersom det avdekkes forhold som avviker fra den rapporteringspliktiges kjennskap til kunden, kundeforholdets formål og tilsiktede art, **eller en transaksjon**

- a. synes å mangle et legitimt formål
- b. er usedvanlig stor eller kompleks
- c. er uvanlig ut fra kundens kjente forretningsmessige eller personlige mønster av transaksjoner
- d. foretas til eller fra person i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering
- e. på annen måte har uvanlig karakter

Del III: Overvåkningspliktenes innhold

Hvitvaskingsloven og hvitvaskingsforskriften

Hvvl. § 38 (1)

Rapporteringspliktige som nevnt i § 4 første ledd bokstav a, b og c, skal ha **elektroniske overvåkningssystemer** for å avdekke forhold som kan indikere hvitvasking og terrorfinansiering

Hvitvaskingsforskriften § 7-3 (2)

Reglene i det elektroniske overvåkingssystemet **skal være egnet** til å avdekke forhold som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking- og terrorfinansiering, som identifisert i den rapporteringspliktiges risikovurdering, jf. hvitvaskingsloven § 7

Del III: Overvåkningspliktenes innhold

Hvitvaskingsloven og hvitvaskingsforskriften

- Hvvl. §§ 24 og 25
  - Hva: Unormal kundeaktivitet (indikasjon på hvitvasking og terrorfinansiering)

  - Når:
    - Praksis: etterhåndskontroll

  - Rekkevidde:
    - Alle transaksjoner, risikobasert intensitet
    - Avgjørende: risikoklassifiseringen av kunden

Del III: Overvåkningspliktenes innhold

Hvitvaskingsloven og hvitvaskingsforskriften

- Kundetiltak ved «etablering av kundeforhold», jf. hvvl. § 10
  - Blant annet: plikt til å «innhente og vurdere nødvendige opplysninger» om kunden, jf. hvvl. § 12 (5)
  - **Innhente:**
    - Hensikten/bakgrunnen for kundeforholdet
    - midlenes opprinnelse
    - hvem kunden skal handle med
    - forventet transaksjonsmønster
  - **Vurdere:** legitimiteten til opplysningene, at de ikke er fabrikkerte eller falske

Særlig om kundeetablering med eID (eks. BankID)

- Hovedregel: personlig fremmøte
- Unntak: supplerende tiltak
- Unntak fra unntaket: eID på høyt sikkerhetsnivå likestilles med personlig fremmøte
- Forutsetning (FATF): eID-systemet er «reliable» (pålitelig), «independent» (uavhengig), og at det er på plass «appropriate risk mitigation measures» (hensiktsmessige sikkerhetsmekanismer)

Del III: Undersøkelsespliktenes innhold

Hvitvaskingsloven

- Kravet til rapportering av «mistanke», § 26
- Krav til å undersøke «forhold som kan indikere» hvitvasking eller terrorfinansiering, § 25
- Rapporteringsplikten: «visse konstaterbare holdepunkter»
- Undersøkelsesplikten «grunn til å tro» at midlene stammer fra kriminalitet
- «diffus» mistanke er tilstrekkelig
- Finanstilsynet: «[e]nhver alarm i et transaksjonsovervåkingssystem utløser ikke undersøkelsesplikt, men alle alarmer må behandles».
  - Uten ugrunnet opphold
  - I praksis: innen en til to dager
- Hvis nærmere kundetiltak ikke lar seg gjennomføre
  - Plikt til å avslutte kundeforholdet, jf. hvvl. § 24 (4)

Del III: Vurdering - egnet?

Hvitvaskingsloven og hvitvaskingsforskriften

Forpliktelsens innhold

- Risikoklassifiseringen av kunden – helt avgjørende
  - Kundeetablering med BankID
    - Praksis: ingen supplerende tiltak
    - Eks. låneetableringer hvor personopplysningene ikke samsvarer med folkeregistrerte opplysninger
  - Den kriminelle som misbruker BankID kan «mate» banken med opplysninger
  - Overvåkingen: Følgefeil fra kundeetableringen
  - OBS: rettsutvikling fra EU – skjerpede krav til tiltak ved kundeetablering med eID

Økonomiske incentiver

- Tilsynsrapporter fra Finanstilsynet: betydelige mislighold
- Økonomiske sanksjoner
- Men:
  - Fryktstyrt etterlevelse?
  - Foretakene blir ikke målt på hvor gode deres tiltak er til faktisk å forhindre hvitvasking og terrorfinansiering
  - Sikrer tilsynet at foretakene bruker ressurser på å forstå risikoen de er utsatt for?
- Privatrettslig tapsrisiko?

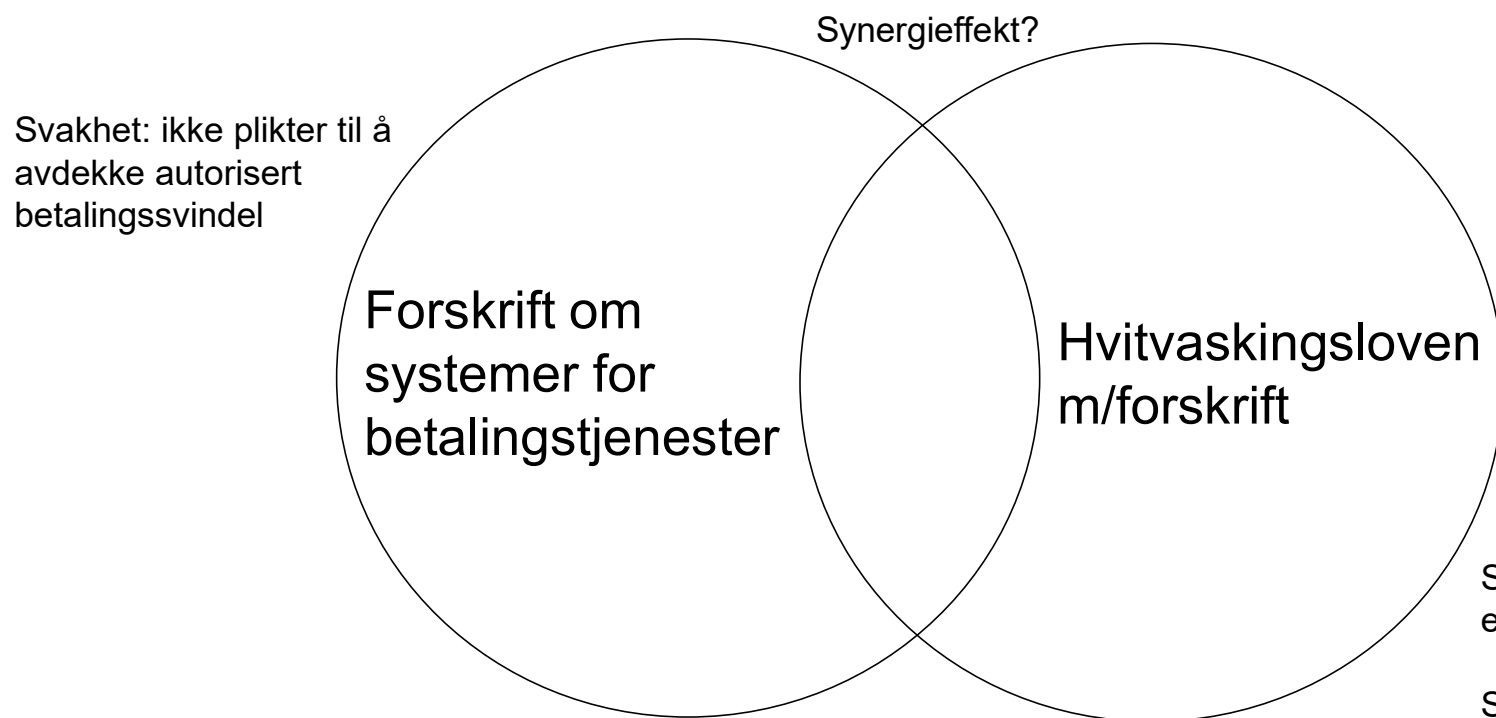
Del III: Vurdering - egnet?

Hvitvaskingsloven

- EFE: mottok 20 000 rapporter i 2022
  - Økning på 20 % fra 2021
- 'De-risking'
  - Dersom foretakene foretar unødige kundeavviklinger vil det medføre at foretakene ikke beholder kunder hvor det er risiko for hvitvasking
  - For at påtalemyndigheten skal få opplysninger om denne gruppens handlinger, er det en forutsetning at disse kundene forblir kunder hos den rapporteringspliktige

**Del IV:
Forholdet mellom pliktene**

Del IV: Forholdet mellom pliktene

1. Hvitvaskingsloven kommer ikke direkte til anvendelse på svindeltransaksjonen der transaksjonen er primærlovbruddet (Hvitvaskingen skjer idet utbyttet «sendes», jf. Strl. § 337)

2. RTS kommer ikke direkte til anvendelse på autorisert betalingssvindel

Svakhet: mangelfull etterlevelse
2. MEN foretaket kan ikke vite om alarmen på tross av effektiviteten til tilsyn

Privatvaskingsrisiko? bedrageri (eller noe annet)

Del IV: Forholdet mellom pliktene

LB-2022-74994

Daglig leder i et norsk datterselskap ble forledet til å overføre ca. 130 millioner kroner til konti i Hong Kong, idet han handlet i den feilaktige tro at han medvirket til et (selskaps)oppkjøp i Kina etter instruksjon fra konserndirektøren i Italia

Edison AS:

Danske Banks ansatte **burde ha oppdaget og reagert på de mistenkelige forholdene ved overføringene**, hvorav flere av de tilstedeværende forholdene er angitt i bankens interne rutiner som «røde flagg». På bakgrunn av det, skulle banken ha iverksatt tilstrekkelige tiltak og undersøkelser for å forhindre bedrageriet og hvitvasking og derigjennom ivareta kundens interesser.

Danske Banks «Fraud Engine» skulle ha stanset betalingstransaksjonene for manuell sjekk, men transaksjoner fra Edison Norges konti var unntatt fra svindelkontroll som følge at selskapet var oppført på en såkalt «exception list» også omtalt som «white list». Dette var uaktsomt.

Danske Bank hadde **utdaterte systemer/rutiner** som særlig manglet koordinering mellom bankens antihvitvaskingssystemer og systemer for å forhindre svindel. **Informasjon fra hvitvaskingskontrollen skulle ha vært delt internt i banken slik at betalingstransaksjonene ble stanset i bedragerikontroll.**

Del IV: Forholdet mellom pliktene

LB-2022-74994

Daglig leder i et norsk datterselskap ble forledet til å overføre ca. 130 millioner kroner til konti i Hong Kong, idet han handlet i den feilaktige tro at han medvirket til et (selskaps)oppkjøp i Kina etter instruksjon fra konserndirektøren i Italia

Flertallet:

«Flertallets syn er at også i vår sak kan **manglende etterlevelse av hvitvaskingsloven** ha en betydning for om banken kan anses for å ha opptrådt **uaktsomt i strid med profesjonsnormen** og kan ha bidratt til, sammen med at **banken ikke etterlevde sine egne kontrollrutiner og bransjepraksis**, at bedrageriet ikke ble oppdaget i tide. Dette gjelder etter flertallets syn uavhengig av om forhold i ettertid viser seg å være hvitvasking eller ikke. **På transaksjonstidspunktene kunne ikke de ansatte i banken konstatere annet enn at disse transaksjonene var mistenkelige**. Om det dreide seg om primærlovbrudd, selvvasking eller hvitvasking kunne de ikke vite, og det hadde de heller ikke plikt til å konkludere om. De hadde imidlertid plikt til å gjøre nærmere undersøkelser, og dette kan etter flertallets syn ikke være uten betydning for aktsomhetsvurderingen i saken her».

«[t]ransaksjonene skulle ha vært vurdert opp mot de relevante røde flagg, noe banken ikke har bestridt, og de skulle etter flertallets syn ikke vært gjennomført før nærmere undersøkelse». Samlet sett kom flertallet at de manglende kontrollene var et ansvarsutløsende brudd.

Del IV: Forholdet mellom pliktene - noen utvalgte spenningsforhold

- Tapsfordeling av ikke godkjente betalingstransaksjoner
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- Tapsfordeling av autorisert betalingsvindel
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- Tapsfordelingsreglene – tilgang på bevis
- Varslingsplikt - forholdet til taushetsplikt og avsløringsforbudet
- Tilbakeføringsplikten – risikoen for å medvirke til hvitvasking

Del IV: Forholdet mellom pliktene

- **Tapsfordeling av ikke godkjente betalingstransaksjoner**
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- Tapsfordeling av autorisert betalingsvindel
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- Tapsfordelingsreglene – tilgang på bevis
- Varslingsplikt - forholdet til taushetsplikt og avsløringsforbudet
- Tilbakeføringsplikten – risikoen for å medvirke til hvitvasking

Del IV: Forholdet mellom pliktene

- Tapsfordeling av ikke godkjente betalingstransaksjoner
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- **Tapsfordeling av autorisert betalingssvindel** ← OBS: Direktørbedrageridommen berammet i HR våren 2024
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- Tapsfordelingsreglene – tilgang på bevis
- Varslingsplikt - forholdet til taushetsplikt og avsløringsforbudet
- Tilbakeføringsplikten – risikoen for å medvirke til hvitvasking

Del IV: Forholdet mellom pliktene

- Tapsfordeling av ikke godkjente betalingstransaksjoner
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- Tapsfordeling av autorisert betalingsvindel
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- **Tapsfordelingsreglene – tilgang på bevis**
- Varslingsplikt - forholdet til taushetsplikt og avsløringsforbudet
- Tilbakeføringsplikten – risikoen for å medvirke til hvitvasking

Del IV: Forholdet mellom pliktene

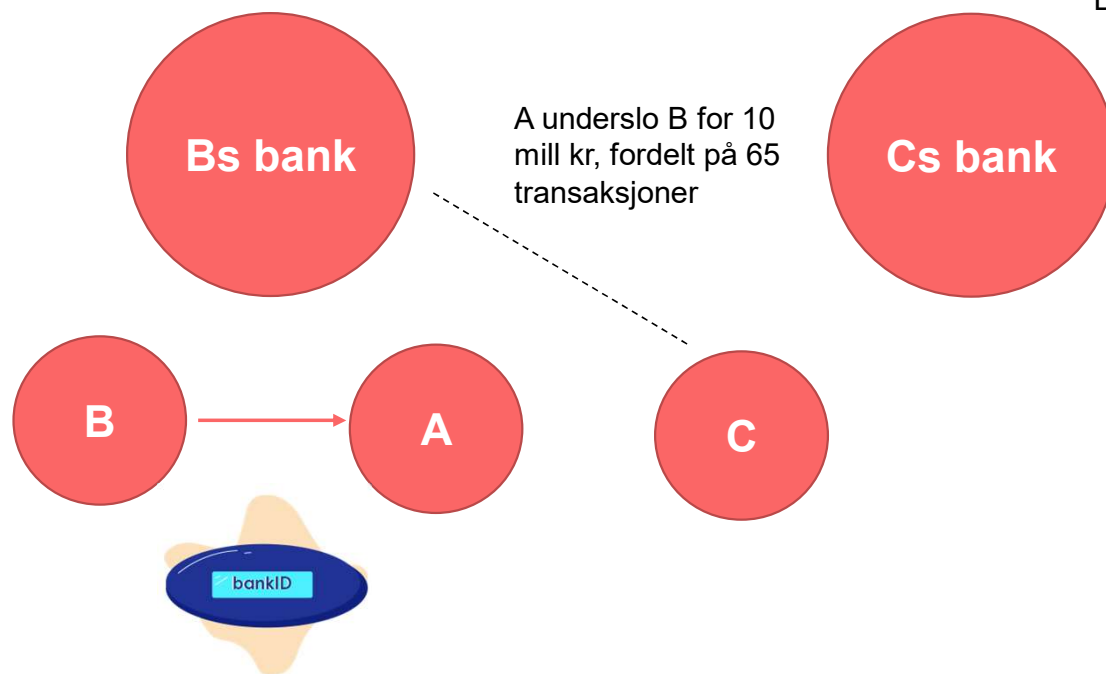
- Tapsfordeling av ikke godkjente betalingstransaksjoner
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- Tapsfordeling av autorisert betalingssvindel
  - Betydningen av mislighold av offentligrettslige plikter
- Tapsfordelingsreglene – tilgang på bevis
- **Varslingsplikt - forholdet til taushetsplikt og avsløringsforbudet**
- Tilbakeføringsplikten – risikoen for å medvirke til hvitvasking

Del IV: Forholdet mellom pliktene

Hvitvaskingsloven

Varslingsplikt - forholdet til taushetsplikt og avsløringsforbudet

- LB-2016-20015

Cs bank utløse flere alarmer, som ble rapportert til Økokrim, uten at hverken B eller B sin bank ble varslet

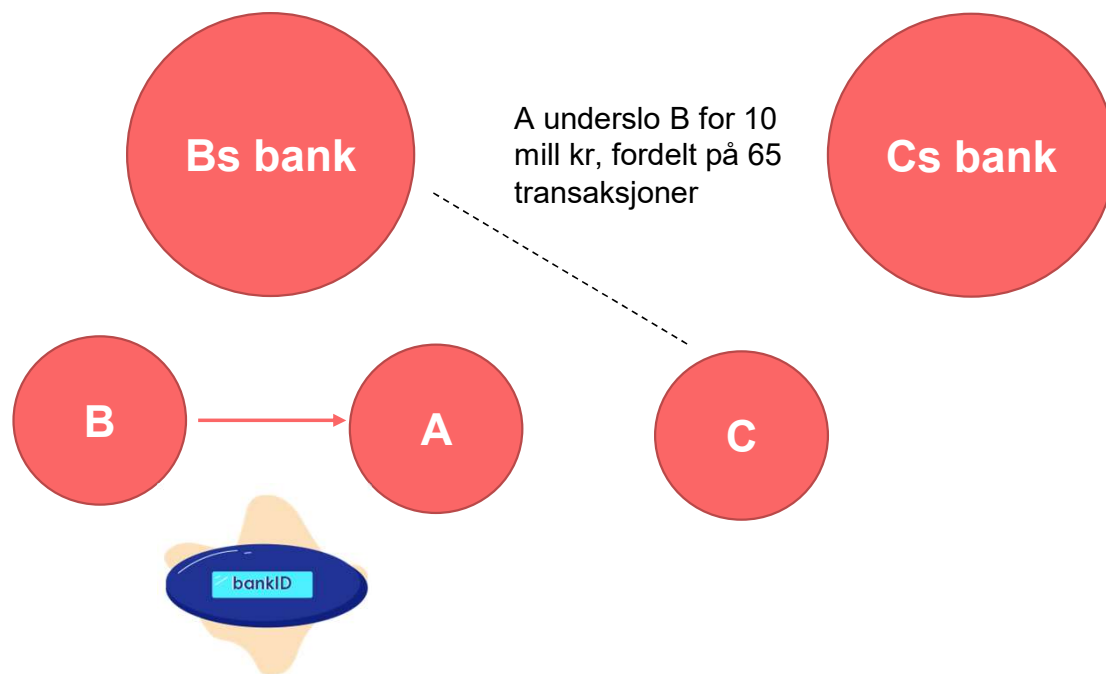
Del IV: Forholdet mellom pliktene

Hvitvaskingsloven

Varslingsplikt - forholdet til taushetsplikt og avsløringsforbudet

- LB-2016-20015

«[s]å lenge en kontakt med kunde eller tredjemann, her C, Fokus bank eller B, skjer forsiktig og nøytralt kan ikke lagmannsretten se at den vil være forbudt etter de nevnte reglene».

Avsluttende bemerkninger

- Hensynet til effektivitet vs. sikkerhet
  - Effektivitet blir prioritert?